

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

TALABALARDA ESTETIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Bozorova O'g'iloy Kamilovna

Navoiy davlat universiteti, o'qituvchi.

e-mail: feruzakomilovna82@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8836-2425>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada oliy ta'lim jarayonida talabalarda estetik kompetensiyani rivojlantirish muammosi zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tahlil etilgan. Estetik kompetensiya shaxsning go'zallik, uyg'unlik, badiiy obraz, estetik qarash va qadriyatlarni idrok etish bilangina cheklanmay, balki ularni anglash, baholash, kundalik va kasbiy faoliyatida estetik jihatdan maqbul qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini ham qamrab oluvchi kompleks kompetensiya sifatida asoslangan. Maqolada estetik kompetensiyaning motivatsion, kognitiv, perseptiv-emotsional, faoliyatli-ijodiy va refleksiv-baholovchi komponentlari ajratib ko'rsatilgan. Talabalarda mazkur kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, xususan, fanlararo integratsiya, muammoli-ta'limiy (kazus) vaziyatlar, san'at va madaniy muhitdan foydalanish, raqamli ta'lim vositalarini maqsadli qo'llash hamda ijodiy faoliyatning imkoniyatlari ochib berilgan. Shuningdek, estetik kompetensiyani rivojlantirishning konseptual-pedagogik modeli va kutiladigan pedagogik natijalari belgilangan.

Kalit so'zlar: estetik madaniyat, estetik tarbiya, estetik qarash, estetik qadriyat, pedagogik shart-sharoit, ijodkorlik, refleksiya, estetik idrok, estetik kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv.

РАЗВИТИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Бозорова Угилей Камилловна

Навоийский государственный университет, преподаватель.

Аннотация.

В статье на основе современных педагогических подходов анализируется проблема развития эстетической компетентности студентов в процессе высшего образования. Эстетическая компетентность обосновывается как комплексная компетенция, которая не ограничивается восприятием личностью красоты, гармонии, художественных образов, эстетических взглядов и ценностей, но также включает способность осмысливать и оценивать их, принимать эстетически обоснованные решения в повседневной и профессиональной деятельности. В статье выделены мотивационный, когнитивный, перцептивно-эмоциональный, деятельностно-творческий и рефлексивно-оценочный компоненты эстетической компетентности. Раскрыты педагогические условия развития данной компетентности у студентов, в частности междисциплинарная интеграция, проблемно-образовательные (казусные) ситуации, использование искусства и культурной среды, целенаправленное применение цифровых образовательных средств, а также творческая деятельность. Кроме того, определены концептуально-педагогическая модель развития эстетической компетентности и ожидаемые педагогические результаты.

Ключевые слова: эстетическая культура, эстетическое воспитание, эстетические взгляды, эстетические ценности, педагогические условия, творчество, рефлексия, эстетическое восприятие, эстетическая компетентность, компетентностный подход.

DEVELOPING STUDENTS' AESTHETIC COMPETENCE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Bozorova O'g'iloy Kamilovna

Navoi State University, Lecturer.

Abstract.

This article analyzes the problem of developing students' aesthetic competence in higher education based on contemporary pedagogical approaches. Aesthetic competence is substantiated as a complex competence that is not limited to the perception of beauty, harmony, artistic images, aesthetic views, and values, but also encompasses the ability to understand and evaluate them and to make aesthetically appropriate decisions in everyday and professional activities. The article identifies the motivational, cognitive,

perceptual-emotional, activity-creative, and reflective-evaluative components of aesthetic competence. The pedagogical conditions for developing this competence among students are examined, including interdisciplinary integration, problem-based educational (case) situations, the use of art and the cultural environment, the purposeful application of digital educational tools, and creative activities. The conceptual and pedagogical model for developing aesthetic competence and the expected pedagogical outcomes are also defined.

Keywords: aesthetic culture, aesthetic education, aesthetic views, aesthetic values, pedagogical conditions, creativity, reflection, aesthetic perception, aesthetic competence, competency-based approach.

Kirish. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimining rivojlanish tendensiyalarida raqobatbardosh mutaxassis kadrlarni tayyorlash faqat kasbiy bilim, amaliy ko'nikma va texnologik kompetensiyalarni shakllantirish bilan cheklanmaydi. Balki zamonaviy mutaxassislardan kasbiy faoliyatining madaniy, ijtimoiy, axloqiy va estetik jihatlarini anglash, turli voqea-hodisalarga tanqidiy va ijodiy munosabat bildirish, inson faoliyati mahsullaridagi estetik qiymatni ilg'ash hamda o'z faoliyatida uyg'unlik va madaniyat tamoyillariga amal qilish talab etiladi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6000-son "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni [1] va PQ-4688-son "Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida [2] ham aynan madaniyat va san'at sohalari orqali shakllanib kelayotgan yosh kadrlarda estetik madaniyatni, estetik tarbiyani, estetik didni rivojlantirish borasida to'xtalib o'tilgan [1-27, 2-12].

Shu nuqtayi nazardan, talabalarning estetik kompetensiyasini rivojlantirish oliy ta'lim pedagogikasining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Estetik jihatdan rivojlangan shaxs faqat san'at asarlarini tushunadigan, atrofidagi go'zalliklarni his qiladigan inson emas, balki atrof-muhit, insonlararo munosabatlar, kasbiy faoliyat, kommunikatsiya, axborot va raqamli makondagi mazmunni estetik mezonlar asosida idrok eta oladigan shaxsdir.

Yunon faylasufi Aflotunning (miloddan avvalgi 427-347) estetika borasidagi fikr-mulohazalari asosan "Ion", "Fedr", "Bazm", "Qonunlar", "Davlat" singari asarlarida o'z ifodasini topgan. Aflotunning fikriga ko'ra, asl go'zallik his etiluvchi narsalar dunyosida bo'lmaydi, u g'oyalar olamiga taalluqli. San'atning asl manbaini bilimda emas, ilhomda deb hisoblaydi [3] [8-23-b.].

Amerikalik faylasuf va pedagog J. Dyui san'atni inson tajribasining muhim shakli sifatida talqin qilib, estetik tajribani insonning kundalik hayoti va faoliyatidan ajratib bo'lmasligini asoslagan [3].

Amerikalik faylasuf va etika bo'yicha mutaxassis M. Nussbaum esa zamonaviy ta'limda gumanitar va san'atga oid tajribalarning insonning mustaqil fikrlashi, empatiyasi va demokratik madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyatiga e'tibor qaratadi [2]. Mazkur yondashuvlardan kelib chiqib, estetik kompetensiyani "san'atni bilish" yoki "go'zallikni his qilish" deb qarash metodologik jihatdan yetarli emas. Balki shaxsning **estetik idrok etish – estetik anglash – estetik baholash – estetik faoliyat – estetik refleksiya** (bu insonning o'z xatti-harakatlari, fikrlari, his-tuyg'ulari va tajribasini chuqur tahlil qilib, o'z-o'zini anglash jarayonidir) jarayonlarining uzviy birligi sifatida qaralishi lozim.

"Estetik kompetensiya" tushunchasini izohlashda, avvalo, unga mazmunan yaqin bo'lgan "estetik madaniyat", "estetik tarbiya", "estetik did", "estetik idrok" va "kompetensiya" tushunchalarining o'zaro farqli hamda mushtarak jihatlarini aniqlashtirish zarur. Chunki mazkur kategoriyalar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, ularning har biri shaxs estetik rivojlanishining muayyan tomonini ifodalaydi. Jumladan, estetik idrok borliqdagi go'zallik va uyg'unlikni sezish hamda anglash jarayonini, estetik did esa estetik hodisalarni baholash va ularga munosabat bildirish qobiliyatini anglatadi. Estetik tarbiya shaxsning estetik qarashlari, hissiyotlari va qadriyatlarini maqsadli shakllantirish jarayoni bo'lsa, estetik madaniyat ushbu sifatning shaxs faoliyati va xulq-atvorida barqaror namoyon bo'lishini ifodalaydi. Kompetensiya esa bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va shaxsiy sifatlarni muayyan vaziyatda samarali qo'llash layoqatini anglatadi. Shu nuqtai nazardan, estetik kompetensiya shaxsning estetik bilim va tasavvurlarini amaliy faoliyatda qo'llashi, go'zallikni idrok etishi, baholashi, estetik mezonlar asosida munosabat bildira olishi hamda ijodiy faoliyatda namoyon eta olishini ifodalovchi integrativ sifat sifatida qaraladi.

Estetik tarbiya shaxsda go'zallikni anglash, estetik qadriyatlarni o'zlashtirish va estetik faoliyatga ehtiyojni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayondir.

Estetik did shaxsning estetik hodisalarni farqlash, baholash va ularga nisbatan individual munosabat bildirish qobiliyatidir.

Estetik idrok estetik hodisani sezish va anglashdir.

Estetik madaniyat shaxsning estetik qadriyatlarni o'zlashtirishi va ularni hayot faoliyatida namoyon etishining nisbatan barqaror tizimidir.

Estetik kompetensiya esa yuqoridagi sifatlarni amaliy faoliyat bilan bog'lovchi kompleks qobiliyat sifatida talqin qilinadi.

Estetik kompetensiya — shaxsning estetik hodisa va qadriyatlarni maqsadli idrok etish, ularning mazmunini kognitiv va emotsional jihatdan anglash, estetik mezonlar asosida mustaqil baholash, mazkur qarashlarni ijodiy va kasbiy faoliyatga tatbiq etish hamda o'z estetik tajribasi va qarorlarini refleksiv tahlil qilish qobiliyatlarini integratsiyalovchi shaxsiy-kasbiy sifatdir.

Mazkur ta'rifning muhim jihati shundaki, kompetensiya **"bilish"** bilan yakunlanmaydi.

U quyidagi zanjir orqali namoyon bo'ladi:

Ta'lim jarayonida bilimga olib boruvchi ketma-ketlik

Idrokdan refleksiya gacha — ongli, faol va ijodiy rivojlanish sari!

Har bir bosqich — yanada chuqurroq bilim, yuqori malaka va ijodiy shaxs sari!

Talaba go'zallik haqida bilimga ega bo'lishi, biroq ushbu bilimni real hayotda faoliyati davomida qo'llay olmasligi mumkin. Nazariy tahlil natijasida talabalarining estetik kompetensiyasini beshta o'zaro bog'langan komponent asosida tavsiflash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Komponent	Asosiy mazmuni	Asosiy namoyon bo'lish shakli
Motivatsion-qadriyatli	Bu komponent talabaning estetik faoliyatga ichki ehtiyoji, go'zallik va uyg'unlikka qiziqishi, san'at va madaniy qadriyatlarga ijobiy munosabati bilan tavsiflanadi.	≈ estetik faoliyatga qiziqish; ≈ estetik qadriyatlarga ehtiyoj; ≈ madaniy merosga ijobiy munosabat; ≈ estetik faoliyatda tashabbuskorlik.
Kognitiv	Talabaning estetik tushunchalar, kategoriyalar, san'at turlari, badiiy obraz, kompozitsiya, uyg'unlik, uslub va estetik mezonlar haqidagi bilimlarini ifodalaydi.	≈ estetik kategoriyalarni bilish; ≈ san'at va madaniyat hodisalarini tushuntira olish; ≈ estetik mezonlardan foydalanish; ≈ estetik hodisalarni tahlil qilish.
Perseptiv-emotsional Faoliyatli-ijodiy	Estetik obyektlarni sezish, hissiy qabul qilish, go'zallik va nomutanosiblikni farqlash qobiliyatini ifodalaydi. Estetik bilim va qarashlarning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini anglatadi.	≈ estetik sezgirlik; ≈ emotsional javob; ≈ badiiy obrazni his qilish; ≈ estetik ta'sirni verbal ifodalash. ≈ ijodiy mahsulot yaratish; ≈ estetik loyihada ishtirok etish; ≈ vizual va verbal vositalardan maqsadli foydalanish;

		≈ kasbiy faoliyatga estetik elementlarni integratsiya qilish.
Refleksiv-baholovchi	Talabani o'z estetik qarashlari va faoliyatini tahlil qilishi hamda asoslangan baholashi bilan tavsiflanadi.	≈ o'z estetik tanlovini asoslash; ≈ faoliyat natijasini tahlil qilish; ≈ xatolarni aniqlash; ≈ muqobil estetik qarashlarni qabul qilish; ≈ mustaqil xulosa chiqarish

Estetik kompetensiya o'z-o'zidan shakllanmaydi. Uni rivojlantirish uchun ta'lim jarayonining mazmuni, metodlari, vositalari va muhitini maqsadli tashkil etish lozim. Talabalarda estetik kompetensiyani rivojlantirishning bir qator pedagogik shart-sharoitlari mavjud. Ular quyidagilar:

1. *Estetik mazmuni fanlararo integratsiyalash*: Estetik kompetensiyani faqat san'atga oid fanlar yordamida shakllantirish kutilayotgan natijani bermaydi. Shu sababli adabiyot, tarix, falsafa, pedagogika, psixologiya, axborot texnologiyalari, jismoniy tarbiya, dizayn va boshqa fanlarning mazmunida estetik komponentni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Masalan, pedagogika fanida "estetik tarbiya" mavzusi o'rganilganda talabalar faqat nazariy ta'riflarni yodlash bilan cheklanmasdan, zamonaviy ta'lim muhitining estetik dizaynini tahlil qilishlari mumkin.

2. *Muammoli pedagogik vaziyatlardan foydalanish*: Talabalarga tayyor estetik mezonlarni berishdan ko'ra, ularni mustaqil estetik xulosa olib keluvchi muammoli vaziyatlarni yaratish samarali metodlardan biridir.

Masalan:

"Ikki xil muhitdan qaysi biri o'quvchi faoliyatiga qanday estetik va psixologik ta'sir ko'rsatishi mumkin?" kabi topshiriq talabani kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish kompetensiyalarini bir vaqtda rivojlantiradi.

3. *Badiiy va madaniy muhitdan foydalanish*: Muzey, teatr, ko'rgazma, tarixiy obidalar, milliy amaliy san'at, musiqa va adabiy manbalar estetik kompetensiyani rivojlantirishning tabiiy pedagogik vositalari hisoblanadi.

Talabalar bilan ekskursiyalarni tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda ekskursiyaning o'zi emas, undan keyingi **tahlil va refleksiya** pedagogik jihatdan alohida ahamiyatga ega.

4. *Raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish*: Raqamli muhit estetik kompetensiyani rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi.

Talabalar:

- raqamli hikoya;
- raqamli kollaj;
- videokompozitsiya;
- infografika;
- elektron portfolio;
- virtual ko'rgazma;
- multimedia loyihasi;
- raqamli dizayn

kabi faoliyatlar orqali estetik qarashlarini namoyon etadilar. Bunda texnologiyani o'zi emas, **estetik mazmun yaratish va uni asoslash** asosiy pedagogik maqsad bo'lishi lozim.

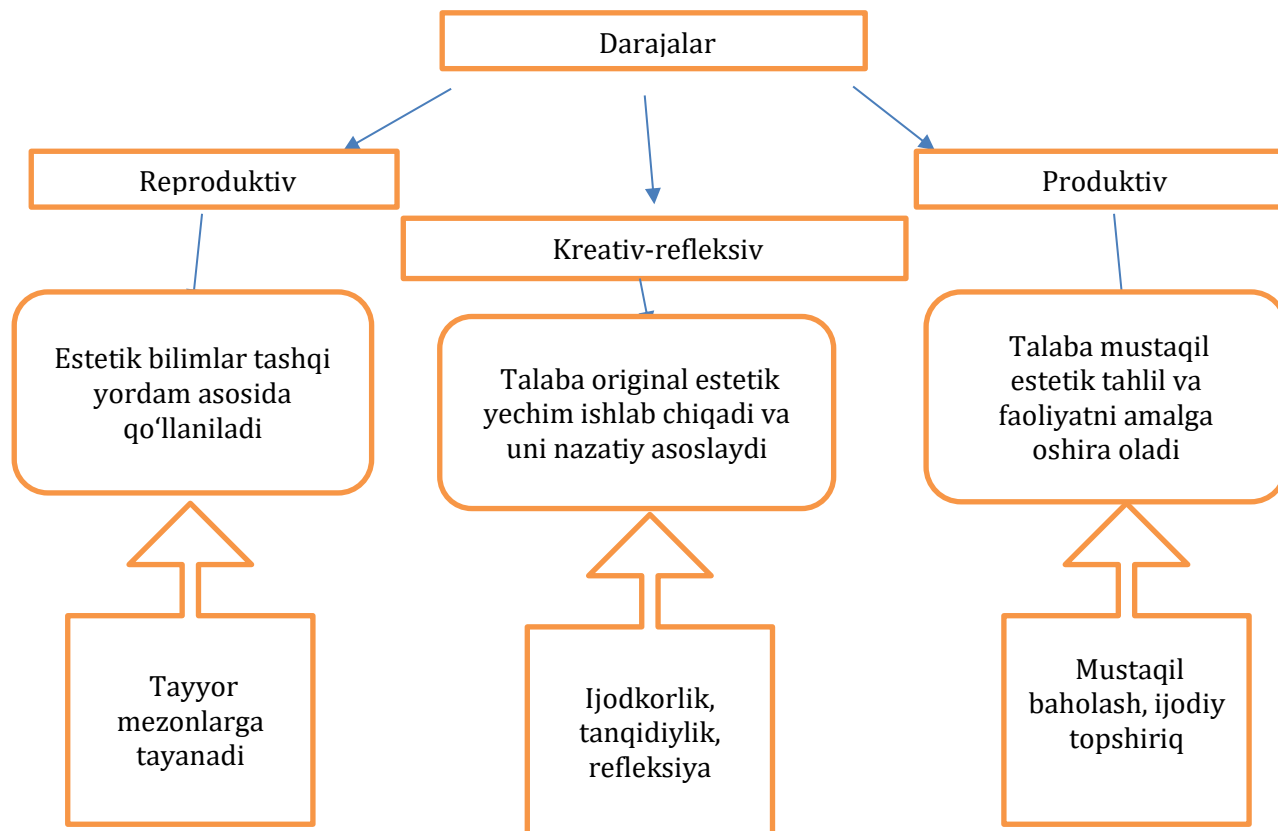
Estetik kompetensiyani rivojlantirish muammosining murakkabligi shundaki, estetik hodisalarni qabul qilishda individual va madaniy farqlar mavjud. Shu sababli barcha talabalar uchun yagona "to'g'ri estetik did"ni shakllantirish pedagogik jihatdan maqbul yondashuv, yechim bo'la olmaydi. Ta'lim jarayonida asosiy vazifa talabani muayyan estetik obyektga qanday munosabat bildirishini qat'iy belgilash emas, balki uning **o'z qarashini asoslash, boshqa qarashlarni tushunish, estetik mezonlardan foydalanish va mustaqil xulosa chiqarish** qobiliyatini rivojlantirishdan iborat.

Stenford oliy ta'lim maktabining san'at va ta'lim professori, akademik E. Eisner san'at va estetik tajribaning ta'limdagi ahamiyatini, xususan, idrok, tafakkur va muqobil yechimlarni ko'ra olish qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bog'lagan [3].

Shuningdek, zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv nuqtayi nazaridan talabani estetik kompetensiyasi faqat ma'lum bilimlar yig'indisi emas, balki bilimlarni real faoliyatda qo'llash, vaziyatni tahlil qilish va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Shu sababli estetik kompetensiyani rivojlantirishning eng muhim shartlaridan biri "talabani estetik faoliyatning passiv kuzatuvchisidan faol subyektiga aylantirish"dir.

Talabalarda estetik kompetensiyani rivojlantirish uch darajaga bo'linadi.

Estetik kompetensiyani rivojlantirish masalasida muhim metodologik nuqta shundan iboratki, pedagogika talabaning estetik qarashlarini yagona standartga majburan keltirishni maqsad qilmasligi kerak. Estetik baho ma'lum darajada individual va madaniy xususiyatga ega.

Shu sababli pedagogik jarayonda "nimani chiroyli deb hisoblash kerak?" degan savoldan ko'ra, **"nima uchun buni estetik jihatdan maqbul deb hisoblaysiz va fikringizni qanday mezonlar bilan asoslay olasiz?"** degan savol ilmiy-pedagogik jihatdan samaraliroqdir. Bu yondashuv esa estetik tarbiyani, estetik didni mexanik shakllantirishdan **estetik fikrlashni rivojlantirish** bosqichiga olib chiqadi.

Shuningdek, estetik kompetensiya ijodkorlik bilan tenglashtirilmasligi lozim. Ijodkorlik estetik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi bo'lsa-da, kompetensiya bundan kengroq hodisadir. Chunki talaba ijodiy mahsulot yaratmasdan ham murakkab estetik obyektni tahlil qilish, baholash va uning qiymatini asoslash kompetensiyasiga ega bo'lishi mumkin.

Boshqa tomondan, ijodiy mahsulot yaratish ham avtomatik ravishda yuqori estetik kompetensiyani anglatmaydi. Ijodiy faoliyatning estetik mezonlar bilan asoslanishi va refleksiv baholanishi muhim.

Demak, estetik kompetensiyaning **bilim – idrok – baholash – faoliyat – refleksiya** birligi orqali shakllanishi uning pedagogik mohiyatini belgilovchi asosiy omildir. Nazariy tahlil natijalari talabalarda estetik kompetensiyani rivojlantirishni oliy ta'limning qo'shimcha yoki ikkilamchi tarbiyaviy vazifasi sifatida emas, balki shaxsning umumiy va kasbiy kompetentligini rivojlantiruvchi muhim pedagogik yo'nalish sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi.

Estetik kompetensiya talabaning estetik obyektlarni idrok etishi bilan boshlanib, ularni anglash, baholash, ijodiy faoliyatda qo'llash va o'z estetik tajribasini refleksiv tahlil qilish bilan davom etuvchi kompleks jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot doirasida uning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, perseptiv-emotsional, faoliyatli-ijodiy va refleksiv-baholovchi komponentlardan tashkil topgan strukturasi asoslandi. Estetik kompetensiyani rivojlantirishning samaradorligi fanlararo integratsiya, estetik-pedagogik muhit, muammoli ta'lim, loyiha va ijodiy faoliyat, raqamli texnologiyalar hamda refleksiv baholashning o'zaro uyg'unligiga bog'liq. Zamonaviy raqamli muhitda estetik kompetensiyaning mazmuni ham kengaymoqda. Shu sababli talabaning raqamli-estetik kontentni tanqidiy baholashi, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishda ijodiy mustaqilligini saqlashi va estetik qarorlarini asoslay olishi yangi pedagogik talab sifatida qaralishi lozim.

Shu asosda oliy ta'lim amaliyotida estetik kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va ularning samaradorligini tajriba-sinov asosida tekshirish istiqboldagi muhim ilmiy vazifa sifatida belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi PF-6000-son *"Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"*gi Farmoni // *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi*. – URL: <https://lex.uz/docs/-4829149> Lex

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 21-apreldagi PQ-4688-son *"Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlari to'g'risida"*gi qarori // *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi*. – URL: <https://lex.uz/uz/acts/-4795687> Lex.uz
3. Dewey J. *Art as Experience*. – New York: Perigee Books, 2005. – viii, 371 p. – ISBN 978-0-399-53197-2. – URL: <https://search.worldcat.org/title/Art-as-experience/oclc/61689059> WorldCat
4. Nussbaum M. C. *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2010. – 160 p. – URL: <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691140643/not-for-profit>
5. Eisner E. W. *The Arts and the Creation of Mind*. – New Haven; London: Yale University Press, 2002. – **288 p.** – URL: <https://www.istor.org/stable/j.ctt1np7vz> JSTOR
6. Gardner H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. – New York: Basic Books, 2011. – 528 p. – URL: <https://books.google.com/books?id=2IEfFSYouKUC> Google Книги
7. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. – Paris: UNESCO, 2021. – URL: <https://www.unesco.org/en/futures-education/report-resources> UNESCO
8. Safarov A. I., Azimov Sh. *Estetika: ma'ruzalar matni*. – Samarqand: Samarqand davlat arxitektura-qurilish instituti, 2015. – B. 23.